

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ЗАПОВІДНА СПРАВА

УДК 330.15:91 (477.84)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ігор Чеболда

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті окреслено основні відмінності між розвитком господарства та потенціалом водних ресурсів. Потенціал оцінювався з точки зору збереження водних ресурсів. У статті подано аналіз системи, структури та районування водних ресурсів.

Ключові слова: водокористування, водні ресурси, потенціал, Тернопільська область.

Вивчення та аналіз рівня розвитку та використання потенціалу водних ресурсів (ПВР) Тернопільської області дає підставу стверджувати про наявність значних диспропорцій у розвитку господарства, про нераціональність структури виробничого комплексу. Це пояснюється тим, що запаси прісних вод в області обмежені, а споживання їх постійно зростає. Разом із тим, майже 1/5 стічних вод області становлять неочищені води, що призводить до неможливості використання багатьох річок на окремих ділянках для промислового, сільськогосподарського використання, побутових потреб, оздоровчих заходів.

Для цього нам потрібно, по-перше – окреслити основні розбіжності між розвитком господарства та потенціалом водних ресурсів на рівні адміністративних районів, які виступають основною ланкою в економічному механізмі раціоналізації природокористування;

по-друге – перевести теоретичні результати нашого дослідження на мову практичної раціоналізації водокористування за основними напрямками конструктивно-географічної оцінки ПВР території: економічна оцінка ПВР; математико-картографічне моделювання ПВР; системно-структурний аналіз; водо-ресурсне районування;

по-третє – обґрунтувати методика впровадження отриманих результатів для визначення основних напрямів розв'язання даної проблеми.

Розглянемо народногосподарську цінність ПВР Тернопільської області в розрізі адміністративних районів (табл.1).

Таблиця 1

Групування адміністративних районів Тернопільської області за господарською цінністю потенціалу водних ресурсів

РАЙОНИ	Місце за величиною водного потенціалу		Співвідношення за величиною ПВР	
	Абсолютне	На од. Площі	Абсолютне	На од. Площі
		На душу нас.		На душу нас.
Кременецький	1	2/4	3,98	4,46/4,07
Лановецький	2	1/1	3,76	5,17/8,51
Шумський	3	3/2	2,89	3,69/6,09
Збаразький	4	6/6	2,84	2,94/3,59
Теребовлянський	5	12/10	2,39	1,89/2,52
Зборівський	6	9/5	2,32	2,23/3,75
Бучацький	7	8/12	2,03	2,46/2,37
Тернопільський	8	10/11	1,82	2,18/2,49
Бережанський	9	4/8	1,77	3,46/2,97
Монастирський	10	5/7	1,63	3,37/3,47
Чортківський	11	14/15	1,54	1,64/1,44
Заліщицький	12	11/14	1,47	2,18/2,05
Козівський	13	13/9	1,46	1,83/2,70
Підволочиський	14	15/13	1,42	1,46/2,29
Підгаєцький	15	7/3	1,36	2,75/4,31
Гусятинський	16	16/16	1,21	1,18/1,36
Борщівський	17	17/17	1,00	1,00/1,00

З таблиці видно, що місця районів за економічною оцінкою ПВР території в абсолютному та відносному виразі не співпадають. Співвідношення показників за абсолютною величиною ПВР

коливається від 1,0 (Борщівський) до 3,98 (Кременецький), за величиною ПВР на одиницю площі від 1,00 (Борщівський) до 5,17 (Лановецький), на душу населення – 1,0:8,51 (Борщівський, Лановецький). Два останні показники, які характеризують насиченість території природним ресурсом, найбільш точно відображають забезпеченість господарського комплексу потенціалом водних ресурсів.

Матеріали конструктивно-географічної оцінки ПВР території дають також можливість провести порівняльний аналіз взаємозв'язку основних економіко-географічних показників (площі, величини ПВР, та чисельності населення) у розрізі адміністративних районів. Це дуже важливо для удосконалення системи водокористування в регіоні в цілому.

У зв'язку з цим практичне значення має оцінка ступеня відповідності розміщення ПВР площі території та чисельності населення (табл.2).

Таблиця 2

Розподіл адміністративних районів області за часткою їх площі, ПВР і населення, %.

РАЙОНИ	ПЛОЩА	ПВР	Населення
Підгаєцький	3,79	3,89	2,60
Монастирський	7,83	8,56	6,49
Бережанський	12,27	13,65	11,46
Лановецький	16,84	24,41	15,12
Заліщицький	21,81	28,59	21,0
Козівський	26,85	32,77	25,49
Бучацький	32,65	38,59	32,71
Тернопільський	38,51	43,81	38,83
Підволочиський	44,57	47,89	43,96
Збараський	50,81	56,01	50,52
Шумський	57,06	64,29	54,48
Кременецький	63,51	75,68	62,59
Чортківський	70,04	80,10	71,43
Зборівський	77,10	86,73	76,55
Борщівський	84,40	89,59	84,85
Гусятинський	91,74	93,05	92,19
Теребовлянський	100,0	100,0	100,0

Проведений аналіз закладає фундамент для короткострокового та довгострокового прогнозування економічного розвитку території, в основі якого лежить забезпеченість природним ресурсом, а також його оптимальне використання.

В основі потенціалу водних ресурсів лежить обсяг стоку, як поверхневих так і підземних вод. Суттєвий вплив на умови його використання мають: забір води всього, забір підземних вод, а також різниця між нормою і господарсько-питтєвим споживанням води. З метою виділення районів із найбільш оптимальними умовами використання водних ресурсів, складемо всі ці дані у таблицю і присвоїмо їм рейтингові бали. Сума балів, на нашу думку, наглядно продемонструє можливості використання потенціалу в окремо взятих адміністративних районах (табл. 3).

Таблиця 3

Ступінь сприятливості використання водних ресурсів

Райони	Обсяги стоку вод млн.куб.м	Бал	Обсяг стоку підзем.вод	Бал	Забір води млн.куб.м	Бал	Забір підз. вод млн.куб.м	Бал	Скид НО і НДО вод млн.куб м	Бал	Різниця між норм. і спож.	Бал	Сума балів
Бережанський	125,01	15	33,3	9	3,26	5	1,422	9	0,645	4	+0,344	5	47
Борщівський	57,105	1	25,7	5	7,33	13	1,133	6	0,477	5	+3,407	17	47
Бучацький	116,34	13	30,3	7	3,16	4	1,917	12	0,144	12	+0,971	9	57
Гусятинський	89,713	6	33,6	10	10,3	16	2,051	14	0,184	11	+1,021	11	68
Заліщицький	66,868	2	20,3	1	0,93	1	0,871	2	0,025	15	-0,209	3	24
Збараський	108,86	11	42,1	13	5,18	11	1,934	13	0,144	12	+1,064	12	72
Зборівський	132,48	16	51,1	16	11,0	17	1,066	3	0,252	9	+1,009	10	71
Козівський	102,86	9	34,3	11	4,63	9	1,321	8	0,256	8	-2,38	1	46

Кременецький	112,52	12	49,5	15	4,42	8	2,452	15	1,06	2	+1,216	14	66
Лановецький	79,729	3	31,9	8	10,2	15	1,070	4	0,202	10	-0,380	2	42
Монастириський	93,264	8	23,7	3	1,90	2	1,071	5	0,113	13	+0,862	8	39
Підгасецький	82,901	4	22,7	2	1,99	3	0,413	1	0,006	16	+0,265	4	30
Підволочиський	92,384	7	24,3	4	3,53	6	1,698	10	0,394	7	+1,365	15	49
Теребовлянський	146,10	17	45,2	14	4,25	7	1,806	11	0,426	6	+1,554	16	71
Тернопільський	104,34	10	35,8	12	5,14	10	2,651	16	0,672	3	+1,120	13	64
Чортківський	88,278	5	29,3	6	7,50	14	3,108	17	1,685	1	+0,846	7	50
Шумський	122,61	14	49,5	15	5,64	12	1,214	7	0,076	14	+0,719	6	68

НО – не очищені води;

НДО – не достатньо очищені води.

Отже, до групи з найбільш сприятливими умовами використання водних ресурсів увійшло шість районів: Кременецький, Шумський, Зборівський, Збаразький, Теребовлянський, Гусятинський. Усі ці райони можна характеризувати високим потенціалом водних ресурсів та найбільшими в області обсягами стоку вод. Тільки Гусятинський район має дещо нижчі ці показники, але він увійшов у цю групу завдяки високим показникам забору води, що характерно і для інших адміністративних районів цієї групи. Що до скиду НО і НДО вод, то з цієї групи випадає Кременецький район, в якого один із найбільших в області показників. Враховуючи різницю між нормою і господарсько-питтєвим споживанням, а також попередні показники та темпи використання водних ресурсів слід зазначити, що територія цих районів має значні потенційні можливості для розвитку та розміщення водомісткого виробництва, за умови нормального функціонування різних видів очисних споруд.

Тернопільський та Буцацький райони відносяться до групи зі сприятливими умовами для використання водних ресурсів. Враховуючи їх досить високі показники та позитивну різницю між нормою та споживанням можна говорити про потенційні можливості розвитку та розміщення виробництва.

Третю групу з обмежено сприятливими умовами використання водних ресурсів утворили: Бережанський, Козівський, Підволочиський, Чортківський та Борщівський райони. Слід зазначити, що в Бережанському, Борщівському, Чортківському районах досить високі показники скиду НО і НДО вод, на що треба звернути особливу увагу виробничим підприємствам та господарсько-питтєвим службам, які є найбільшими водокористувачами в цих районах. В Козівському районі спостерігається перевищення норм споживання води, що далі може призвести до негативних наслідків. У Борщівському та Підволочиському районах – протилежна ситуація, яка є характерною для більшості адміністративних районів області. Це дає можливість збільшити показники господарсько-питтєвого споживання.

Малосприятливі умови використання водних ресурсів у Заліщицькому, Буцацькому, Монастириському та Лановецькому районах. Характерною особливістю цих районів є низькі показники обсягу стоку, забору та скиду НО і НДО вод, що можна пояснити малою кількістю населення, а також низьким, порівняно з іншими районами, рівнем розвитку агропромислової інфраструктури.

Отже, структура використання природних ресурсів і екологічна ситуація, яка склалась в Тернопільській області, дуже складна й багатогранна. Вона є результатом впливу економічних, біологічних, технічних і інших чинників, спрямованих на досягнення максимального економічного ефекту, тому конструктивно-географічний аналіз і оцінка природно-ресурсного потенціалу регіону буде сприяти розв'язанню проблеми оптимізації та збалансованого комплексного розвитку території.

В комплексному збалансованому розвитку території важливу роль відіграє процес освоєння ПРП, під час якого відбувається нагромадження соціально-економічного потенціалу, який в свою чергу є вихідною базою, необхідною передумовою раціонального використання, а в подальшому і відтворення природних ресурсів із метою оптимізації процесу природокористування. Відтворювальний процес в області повинен базуватися на власних природних ресурсах. Відповідність вимог виробництва до певних природних ресурсів із їх наявністю в області є обов'язковою умовою комплексного збалансованого розвитку території.

Abstract:

CHEBOLDA I.U. THE MAIN WAYS OF IMPROVEMENT OF THE USE OF WATER IN TERNOPIL REGION.

The article outlines the main differences between the development of production and the potential of water resources. The potential has been assessed from the point of view of economy. The article provides a system and structure analysis and the areas of water resources.

Keywords: water use, water resources, potential, Ternopil region.